
Câteva aspecte ale colaborării dintre Victor Onișor și Aurel Vlad în cadrul grupului neoactivist de la Orăștie

---

Valentin ORGA

Aurel Vlad și Victor Onișor fac parte din “generația Unirii”. Participanți activi la evenimentele însemnate ale sfârșitului secolului al XIX-lea și începutul celui următor, cei doi au militat pentru emanciparea economică și politică a românilor din Austro-Ungaria, pentru unirea Transilvaniei cu România. Cu toate meritele lor, activitatea lor a fost, cel mai adesea, trecută într-un plan secundar de către istorici.

Victor Onișor s-a născut la 19 iunie 1874 în comuna Zagra din județul Bistrița-Năsăud și a crescut în mijlocul comunității grănicerești năsăudene. Studiile primare le face în comuna natală, iar cele secundare la gimnaziul grăniceresc din Năsăud. În acești ani se remarcă prin înclinația deosebită pentru studiu. Activitatea desfășurată ca elev, dar și aceea în calitate de membru al societății literare “Virus Romana Rediviva” îi aduce alegerea sa în funcția de președine al acesteia (1892-1893). Din anul 1893 se înscrie la Universitatea din Budapesta pentru a studia științele juridice.¹

Aurel Vlad s-a născut la Orăștie, la 25 ianuarie 1875, în familia avocatului Alexandru Claudiu Vlad - secretar la magistratura orașului, căsătorit cu Aurelia, fiica marelui cărturar George Barițiu. Aurel Vlad urmează școala primară și apoi Liceul reformat maghiar “*Kún*” din Orăștie. În 1893, Aurel Vlad își ia examenul de bacalaureat, reușind să fie cel mai bun absolvent. Din toamna anului 1893 se înscrie, asemeni lui Victor Onișor, la Facultatea de drept a Universității din Budapesta.²

Ajunși în același timp la studii în capitala maghiară, Victor Onișor și Aurel Vlad se integrează repede în atmosfera existentă în mijlocul studențimii române, grupate în jurul Societății de lectură “Petru Maior”.³ Ca fiecare tânăr român ardelean preocupat de idealurile naționale, de lupta de emancipare a neamului, cei doi se înscriu în rândurile vechii organizații studențești. Aceasa era cadrul organizatoric unde se întruneau tinerii români aflați la studii, departe de meleagurile natale, convingși că “numai adunați într-un loc, sub un scut, în bună înțelegere”, se pot cunoaște “pentru ca să-și împărtășească unul altuia vederile”.⁴ Printre colegii de studii și prietenii din acei ani s-au numărat: Iuliu Maniu, Elie Dăianu, Octavian Vassu, Victor Braniște, Axente Banciu, Al. Vaida Voevod (Viena) ș.a.

Dacă Vlad este ales încă din primul an în comitetul de conducere al Societății în calitate de notar, Onișor este desemnat secretar în comitetul ales pe anul universitar 1894-95.⁵

Iată cum își aducea aminte Victor Onișor de cel dintâi an petrecut ca membru al Societății: “Pe lângă activitatea socială și literară de la *Petru Maior*, tinerimea română făcea și politică. Era anul, în care se pusese la cale procesul Memorandului... În luna mai [1894] am participat o mare parte dintre studenți ca delegați ai tinerimii

---

¹ Simion Lupșan, Ioan Rusu-Sărățeanu, *Victor Onișor, militant de seamă pentru Unirea Transilvaniei cu România*, în FI, V, 1988, p.134-135.

² Valentin Orga, *Aurel Vlad - istorie și destin*, Cluj, 2001, p.18-19.

³ Pentru rolul Societății “Petru Maior” vezi Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios din monarhia habsburgică: 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998.

⁴ Almanahul Societății de lectură “Petru Maior”, Budapesta, 1901, p.10.

⁵ Biblioteca Centrală Universitară “Lucian Blaga” - Cluj-Napoca, Colecții speciale, Fond Societatea studențească “Petru Maior”, Protocolul conceptelor, 1887-1896.

la dezbateră procesului Memorandului de la Cluj, unde am stat cel puțin trei săptămâni. Am luat parte cu tinerii veniți de la Pesta și Viena, cu cei de la Cluj la toate acțiunile în legătură cu procesul. Am dat cele două manifeste către popor, pe care le-am semnat cu numele fiecare. Natural, când ne-am întors la Pesta să continuăm munca de a ne da examenul, cei mai mulți erau bursieri, obligați a ne trece deci examenul la primul termen, ne-am găsit puși în anchetă disciplinară pentru cele două manifeste”.⁶

Prezența celor doi între studenții români de la Budapesta care s-au deplasat la Cluj în zilele procesului Memorandului și care au luat atitudine față de abuzurile săvârșite de justiția maghiară, nu poate fi pusă la îndoială. Vlad demisionează chiar din conducerea Societății, pentru a nu atrage atenția autorităților asupra acesteia, fiind interzisă activitatea politică în cadrul ei.⁷

Acțiunile întreprinse cu ocazia procesului au fost coordonate de *Comitetul tinerimii din Ungaria și Transilvania*. Au fost redactate și tipărite: o adresă intitulată *Popor român* semnată de “tinerimea română” și *Manifestul junimii academice române din Transilvania, Ungaria și Banat pentru comitetul executiv al PNR*. În numele solidarității tinerii universitari români din Ungaria cer colegilor lor din România să organizeze întruniri naționale în diverse orașe pentru a protesta împotriva împresurii memorandiștilor.⁸

Întorși la vechile preocupări specifice vieții de studenți, cei care au luat parte la evenimentele de la Cluj și-au împărtășit impresiile colegilor lor. Dat fiind verdictul pronunțat în această cauză, studenții trimit telegrame de îmbărbătare acuzaților și apărătorilor.⁹ Conținutul celei trimise de studenții din Budapesta avea următorul conținut: *Salutăm întreaga adunare și ne asociem la proteste, căci ele sunt protestele poporului nostru. Biserica ne zice cu preotul: Io-s mâna mângâierii, Io-s balsamul durerii, Io-s cumpăna puterii. Biserica ocrotitoarea neamului este atacată. Sus! Să o apărăm, căci ea ne-a apărat în decursul veacurilor. Sus inimile. Sus glasul nostru, protestăm în numele tinerimii academice*. Semnează printre alții Ax. Banciu, A. Vlad, V. Onișor, E. Dăianu, At. Gava, I. Maniu, Fl. Muntean, I. Suci, O. Vassu.¹⁰ De remarcat că toți semnatarii [23] se număraseră printre membrii Societății “*Petru Maior*”.

Pentru atitudinea lor în timpul procesului și, în special, pentru răspândirea celor două manifeste, Ministerul de Interne maghiar a deschis o anchetă în vederea pedepsirii semnatărilor manifestelor. Studenții români de la universitățile din Viena, Graz, Budapesta, Oradea s-au declarat solidari responsabili cu redactarea și răspândirea acestora, publicând în presa vremii următoarele: “...*declaram cu toții că acele scrieri sunt ale noastre și le-am făcut în deplină cunoștință că îndeplinim o datorință națională. Simțim și o mândrie deosebită, că poporul nostru a înțeles și ascultat glasul sincer al fiilor săi și a dovedit în ziua de 7 mai și în cele următoare că știe să lîc demn și aprig apărător al drepturilor sale [...] și din nou îl asigurăm că și pe viitor vom rămâne credincioși devizei TOTUL PENTRU NAȚIUNE*”. Declarația este însoțită de 56 de semnături, printre care ale lui Iuliu Maniu, Alexandru Vaida, Aurel Vlad, Victor Onișor, Aurel Lazăr, Alexandru Fodor, Elie Cristea, Elie Dăianu sau N. Comșa.¹¹

Mai mulți studenți au fost chemați în fața forurilor universitare.¹² La Budapesta sunt convocați pentru ziua de 11 iunie la Rectorat, un număr de unsprezece studenți, la care se mai adaugă încă doi, de la medicină.¹³ Dintre primii, unul este absolvit de orice bănuială. Rămăși 12 în fața rectorului (6 de la drept, 5 de la medicină, 1 de la filosofie)¹⁴, li s-au pus aceleași întrebări în problema *Apelului și Manifestului*. Ei și-au dovedit, și de această dată,

⁶ V. Onișor, *Amintiri de la Societatea de Lectură “Petru Maior”*, în Almanahul Societății Academice, Cluj, 1929, p.68; V. Orga, Aurel Vlad, p.26-28.

⁷ V. Orga, *Aurel Vlad*, p.25. Demisia este datată 17 aprilie 1894.

⁸ Eugenia Glodariu, *Participarea tineretului universitar român din Austro-Ungaria la mișcarea memorandiștilor*, în ActaMN, 1980, p.318-319; V. Onișor, op.cit., p.68; V. Orga, *Aurel Vlad*, p.26-27.

⁹ Dreptatea, 1894, nr.99 din 5/17 mai.

¹⁰ Tribuna, XI, 1894, nr.109 din 26 mai/7 iun.

¹¹ Gazeta Transilvaniei, 1894, nr.135 din 19 iun./1 iul.; Vezi textul și lista reproduse integral în V. Orga, *Aurel Vlad student la Budapesta*, în Sargeția, XXVII/2, 1997-1998, p.198-199.

¹² Eugenia Glodariu, *ActaMN*1980, p.320.

¹³ Tribuna, XI, 1894, nr.112 din 31 mai/12 iun.; nr.114 din 2/14 iun.

¹⁴ Gazeta Transilvaniei, 1894, nr.122 din 3/15 iun.

spiritul de solidaritate. Atitudinea lor a avut un oarecare efect asupra rectorului, care n-a luat nici o măsură, mulțumindu-se să-i atenționeze verbal de pericolul ce-l reprezenta repetarea unui asemenea gest de indisciplină. Soluția rămânea în mâna ministrului de interne Csáky.¹⁵ Cu această ocazie, presa maghiară s-a dovedit foarte "atență" cu tinerii răzvrățiți. Ziarul "Egyetértés", din 22 iunie, scria: "Studenții valahi nu-și încap în piele. Cu tot prețul voiesc să fie martiri. Aceia, cari încă nu s-au împărțit de fericire, ca să mănânce în dor *papricașu de Seghedin*, voiesc să facă serviții martiragiului prin aceea, că se declară solidari cu condamnații în Clușiu, după aducerea sentinței".¹⁶ În cele din urmă ancheta s-a sfârșit fără urmări. Măsura s-a datorat, poate, și constatării că în străinătate aveau loc acțiuni de simpatie față de mișcările studenților români din Austro-Ungaria.¹⁷ Cert este că s-au luat măsuri pentru a se evita acțiunile de solidarizare a studenților naționalităților din alte centre universitare.

Acțiunile în care Vlad, Onișor și colegii lor au fost implicați au fost mult mai numeroase, având o importanță mai mare sau mai mică pentru mișcarea națională, dar cu siguranță acestea au constituit surse ale forjării și călirii personalității lor, pregătindu-se astfel pentru activitatea ce aveau să o desfășoare o dată cu intrarea lor în viața politică adevărată.¹⁸

La absolvire, atât Vlad, cât și Victor Onișor își fac stagiatura în cabinete avocațiale românești, pregătindu-și concomitent și doctoratele la Budapesta. Debutul secolului al XX-lea îi găsește pe amândoi avocați pledanți cu cancelarie proprie și implicați în viața culturală și politică a comitatelor Hunedoara, respectiv Bistrița-Năsăud. Dacă V. Onișor va activa în presă în perioada 1897-1900, ca redactor la "Tribuna", "Foaia Poporului" (Sibiu), alături de Ilarie Chendi, Ioan Scurtu, și corespondent la "Dreptatea" (Timișoara)¹⁹, Aurel Vlad, profitând de relația sa cu Francisc Hossu-Longin, se implică în demersurile făcute de grupările din Partidul Național Român, pentru soluționarea crizei în care se afla această formațiune politică. Vlad va deveni, alături de Maniu, Vaida și N. Comșa, membru al comitetului de conducere al PNR, în urma completării acestuia prin cooptare.²⁰

Aurel Vlad, constatând imobilismul conducerii PNR, dar și disfuncționalitățile organizatorice în urma ședințelor confidentiale de la Timișoara și Cluj ce au avut ca scop consultări în perspectiva alegerilor parlamentare din 1901, dar și rezultatele obținute de unii candidați români (independenți sau de pe listele partidelor maghiare), precum Nicolae Șerban (și contracandidatul său Octavian Vassu), Ioan Ciocan, Aurel Munteanu ș.a., îl determină să inițieze o mișcare menită să revigoreze activitatea partidului, să militeze pentru reorganizarea și modificarea tacticii politice a acestuia. Astfel, în toamna anului 1901, Vlad, împreună cu preotul-ziarist Ioan Moța, organizează o consfătuire confidențială la care invită "mai mulți bărbați tineri din comitatul Hunedoarei". În urma acestei întruniri, avocatul din Orăștie trimite frunțașilor din ținut și la "vreo 30 de amici și cunoscuți (...) pe care-i știa de la Universitate, cu inimi românești curate", proiectul unui program de acțiune și propunerea editării unui nou ziar.²¹ Răspunsurile au fost în măsură să-l bucure pe Vlad, căci în primele zile ale anului 1902 apare la Orăștie "Libertatea". Aurel Vlad îi scria președintelui partidului, Ioan Rațiu, anunțându-i intenția: "Ca șef al partidului național am onoarea a vă aduce la cunoștință, că în săptămâna viitoare mai mulți tineri membri ai partidului național vom eda [edita - n.n.] o foaie săptămânală politică. Pentru a vă putea orienta programul îl aclud [anexez - n.n.] sub /. (...) Totodată îmi iau voie a vă aduce la cunoștință că pentru a-mi susține absolută libertate de acțiune de-o parte, iar de altă parte fiind ferm convins, că comitetul central în actuala compoziție e necapace de orice

¹⁵ Tribuna, XI, 1894, nr.114 din 2/14 iun.

¹⁶ Gazeta Transilvaniei, 1894, nr.138 din 22 iun./4 iul.

¹⁷ E. Glodariu, *ActaMN* 1980, p.320.

¹⁸ Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului universitar român din monarhia habsburgică: 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998; idem, *Participarea tineretului universitar român din Austro-Ungaria la mișcarea memorandistă*, Acta MN, 1980; idem, *Solidaritatea tineretului universitar al naționalităților din Austro-Ungaria în lupta pentru emanciparea națională*, Restituiri (Deva), III, 1995; Milan Krajević, *Colaborarea studenților naționalităților oprimate din Austro-Ungaria în lupta de emancipare între 1890-1900*, în AIIA, Cluj, XXVI, 1983-1984; V. Orga, *Aurel Vlad*, idem, *Aurel Vlad - student la Budapesta*, în Sargetia, XXVII/2, 1997-1998.

¹⁹ S. Lupșan, I. Rusu-Sărățeanu, *op.cit.*, p.136-137.

²⁰ V. Orga, *Aurel Vlad*, p.72.

²¹ Libertatea, XI, 1912, nr.1 din 1/14 ian.

acțiune, despre ce u durere m-am convins deja la ultima adunare, când minoritatea a declarat, că nu se supune decisului majorității, m-am decis a repăși din sânul comitetului...”²²

Programul ziarului, și implicit al grupului, a fost semnat inițial de 23 de persoane, la care, pe parcurs, se mai adaugă și alții. Aceștia au fost: George Adam, Victor Bontescu, Lucian Borgia, Liviu Cigărean, Nicolae Comșa, Ionel Comșa, Ilarie Chendi, Romul Dobo, George Măcelariu, Tit Mălăiu, Ioan Marghita, Valer Moldvan, Ioan Moța, Aurel Oltean, Victor Onișor, Iustin Pop, Gavril Suci, Alexandru Vaida, Octavian Vassu, Aurel Vlad, Samuil Vlădoane, Ioan I. Vulcu. Cei mai mulți dintre semnatari au fost colegi de generație de studiu la universități sau institute din Cluj, Sibiu, Budapesta, Viena și au participat la diverse evenimente în acei ani.²³

Apariția ziarului și a noului nucleu pro-activist a fost în măsură să-i bucure pe fruntașii politici români de la Arad, sau redacțiile “*Tribunei Poporului*”, “*Activitatea*”, “*Telegraful Român*”.

Un punct de superioritate al noii grupări îl constituia faptul că membrii săi proveneau din mai multe puncte ale Transilvaniei, acoperind un areal mult mai mare și reprezentau confesional ambele biserici românești.

În primul editorial, “*Cuvântul nostru program*”, se face o analiză amănunțită a situației create în mișcarea națională în perioada crizei PNR și subliniază necesitatea modificării tacticii partidului. Recunoscând - spre deosebire de “*Activitatea*”, - foloasele aduse de lupta națională din momentele istorice de până la începutul veacului al XX-lea, noul ziar nu neagă adevărul că, “înăsprirea situațiunii noastre politice este de a se atribui nu numai cauzelor externe, ci, poate în măsură mare unor cauze interne provenite din greșeli de tactică”.

“*Libertatea*” își face cunoscută intenția de a merge pe linia căutării “modalităților cu ajutorul cărora să vedem din nou pus în funcționare partidul național român”.²⁴

Dacă “*Activitatea*”, prin manifestarea dorinței intrării cu orice preț în activitatea politică, chiar cu riscul spargerii solidarității, și-a atras dezaprobări, chiar și din rândurile activiștilor, gazeta editată de Moța și Vlad, a afirmat de la început că va fi aprigă propagatoare în popor “a principiului de activitate viuă”, dar că va sta “pe baza comună a singurului program național, și pe basa hotărârilor conferențelor naționale, câtă vreme acelea nu se vor modifica”.²⁵

Grupul din jurul “*Libertatii*” pune problema reorganizării mișcării naționale, astfel încât să poată sprijini pe viitor activitatea Partidului Național Român.

Cei care au semnat acest program și-au asumat și susținerea materială și logistică a foii. Astfel, încă din primele numere vor apare articole semnate de aceștia, fie cu numele întreg, fie folosindu-se de pseudonime (Il. Chendi= Fidelio, I. Moța= Iancu, A. Vlad= Iunius, Valer Moldovan, Victor Onișor etc).

Cel mai activ se dovedește a fi Aurel Vlad. Articolele sale sunt centrate pe ideea activismului politic și pe reorganizarea partidului, lansând lozinca “*la oameni noi, armă noi*”. Acesta scria că, în condițiile în care însăși existența națională este periclitată, tot românul, indiferent de e tânăr sau bătrân, moderat sau radical, trebuie să lupte pentru “a asigura existența și viitorul naționalității noastre. (...) Partidul nostru național - considera el - pentru servirea acestui măreț scop are drept de existență, ear programul lui astfel trebuie întocmit, încât pe lângă promovarea scopului final, să fie pe de o parte realizabil, ear pe de altă parte să fie accesibilă concentrarea tuturor elementelor cinstite”.²⁶ Prin urmare el viza prin aceasta punctele 1 și 9 din programul național, sugerând că asemenea deziderate puteau fi foarte greu de realizat.

Conținutul articolelor apărute în “*Libertatea*”, faptul că o parte dintre semnatari sunt membri ai Comitetului executiv al Partidului Național, dar și frontul tot mai încheșat al presei activiste, l-au făcut pe Alexandru Mocioni să scrie în “*Drapelul*”, un articol cuprinzător în problema activismului și pasivismului.²⁷ După cum reiese din

²² Arhivele Naționale - București, Fond I. Rațiu, dos.524, f.1, A.Vlad către I.Rațiu, Orăștie la 23 dec.1901.

²³ V. Orga, *Aurel Vlad*, p.83-84; idem, *Sargeția XXVII/2*, p.173-202.

²⁴ *Libertatea*, I, 1902, nr.1 din 1 ian.

²⁵ I.I. Șerban, *Apulum* 1974, p.458.

²⁶ *Libertatea*, I, 1902, nr.3 din 15/28 ian.

²⁷ *Drapelul*, 1902, nr. 48 din 25 apr./8 mai; Articolul Curentul nou a apărut simultan în *Gazeta Transilvaniei și Tribuna* (Sibiu) fiind tradus și în limba germană în *Deutsche Tageblatt für Ungarn* (Timișoara).

corespondența între acesta și V. Braniște, el a dorit ca articolul său să fie publicat în toate ziarele ostile activiștilor, interesat fiind de a lovi cu o cât mai mare greutate în aceștia.²⁸

Fără a avea talentul și clarviziunea omului lui Mocioni, Aurel Vlad încearcă într-o serie de șapte articole, să argumenteze justetea și oportunitatea “curentului nou”. Tânărul orăștian atrăgea atenția că este greșit a se “crede posibilă o abstenență pasivă *pe vecie*, o nelucrare continuă, sau măcar susținută un *timp îndelungat*, fără ca forțele de cari dispunem să se paralizizeze prin această neactivitate. (...) forța și puterea de viață trebuie să-și caute și să-și afle teren de lucru, teren de expansiune, căci altfel se moleșește, se consumă, fără a produce vreun rod bun”. Consideră acțiunea memorandistă - contestată de Mocioni atât la data desfășurării ei, cât și ulterior - ca o necesitate de exprimare a “forțelor partidului național încătușate și condamnate la nelucrare”. Vlad recunoaște că pasivitatea este un mijloc drastic pentru demonstrarea nemulțumirii unui popor sau partid.

“Curentul nou” nu este nou, căci “s-a ivit deodată cu intrarea poporului român în luptele politice”. Se respinge acuzația că noua orientare ar reprezenta “abdicatie națională”, “renunțare la politică națională”, și că ar atrage după sine “jertfirea principiului de solidaritate” și “nimicirea partidului național”. În opinia lui Aurel Vlad se impunea ca partidul, poporul, “să fie angajat cu toate forțele sale, la o luptă oarecare, (...) prin care să se oțelească puterile și să dezvolte în straturile largi o conștiință viuă națională”.²⁹ Abstenența unui popor tânăr, în dezvoltare și fără școală politică, - considerau cei de la “*Libertatea*” - era în esență egală cu renunțarea la rezistență. Susțineau că o apreciere obiectivă a rezultatelor obținute prin pasivitate, “nici naivul naivilor nu poate afirma că ea ar fi avut oareșcari urmări neplăcute pentru adversarii noștri. Din contră, prin declararea pasivității, noi de bună voie am părăsit singurul teren legal, care ne oferă posibilitatea unei rezistențe.” Un partid politic sau un popor inspiră respect adversarilor nu prin pasivitate, chiar și când este ea declarată, ci prin forța și puterea sa.

În privința distrugerii solidarității, invocate de Mocioni în trecerea de la pasivism la activism, Vlad afirma că nicicând nu a existat solidaritate deplină, cu atât mai puțin în acel moment: “...nu poate fi vorbă de solidaritate atunci, când în partidul nostru există mai multe grupuri, care la tot cazul au dezvoltat mai multă forță întru combaterea și discreditarea reciprocă, decât întru combaterea dușmanului comun. Sau constă solidaritatea - se întreba tânărul fruntaș - în aceea că noi, în diferite centre din motive confesionale, materiale, sociale și uneori curat personale, să ne combatem până la cuțit, angajându-ne toate forțele la atari lupte netrebnice.” Acesta acuza că solidaritatea existentă se manifesta “în nelucrare, în neactivitate și trândăvie”.³⁰

La fel ca și activiștii din jurul lui Aurel Munteanu și a “*Activității*”, Vlad este de părere că prin pasivitate se neglijează educarea politică și naționalistă a poporului. Cea mai funestă consecință a pasivității era în opinia celor de la “*Libertatea*” - că prin aceasta s-a eliminat cel mai “eficace mijloc de a da poporului o școală politică și de a face din el cetățean conștiu de drepturile sale naționale și individuale.” Se considera că, după imposibilitatea de a fi susținută solidar și total, pasivitatea împiedica propagarea intensivă a conștiinței naționale și dezvoltarea simțului de independență a țaranilor față de slujbașii administrației. Ieșirea din impas era, pentru aceștia abandonarea pasivității și “intrarea noastră în luptele electorale și parlamentare”. “*Libertatea*” susținea că nu doar restricțiile ce reies din legislația electorală din Transilvania au determinat declararea pasivității. Aurel Vlad era de părere că și în aceste condiții vitrege românii puteau depune candidaturi de deputați în 30-40 de cercuri electorale, unde aveau majoritate. Aceasta ar fi însemnat dezvoltarea conștiinței de luptători a alegătorilor: “Și dacă prin luptă continuă ne va succede să dezvoltăm simțul național în poporul nostru în atare măsură, încât guvernul numai cu forța va putea împiedica reușita candidațiilor noștri, nu mai avem lipsă de alte rezultate, pentru că munca noastră și încordările noastre sunt pe deplin răsplătite.” Pentru el, Mocioni “stătea departe de realitate” susținând pasivitatea.³¹ Înfrângerile electorale suferite de români la alegerile parlamentare din trecut nu se datorau numai practicilor electorale ale

²⁸ V. Braniște, *Corespondență*, III, p.16-20: Braniște către A. Mureșianu, Lugoj la 5 mai 1902; Al. Mocioni către V. Braniște, Birchiș la 20 mai 1902 și 24 mai 1902.

²⁹ *Libertatea*, 1902, nr.21 din 4/17 mai.

³⁰ *Ibidem*, nr.27 din 15/28 iun.

³¹ *Ibidem*, nr.22 din 11/24 mai.

autorităților, ci și slăbiciunilor conducătorilor naționali, “neorientării și nematurității politice a alegătorilor (...) și lipsei de disciplină și organizație”. Este dat exemplul sașilor asupra cărora guvernul are aceleași mijloace de acțiune, deosebirea fiind găsită în aceea că alegătorii sași sunt disciplinați și conștienți de dreptul lor, ceea ce nu-i poate împiedica să-și susțină candidații. De asemenea sunt amintiți slovacii care tocmai prin *bărbăția și însuflețirea alegătorilor* lor, au ales patru candidați naționali. Aceste chestiuni, remediate, ar putea aduce îmbunătățirea situației: “punându-ne pe lucru și intrând în activitate, încetul cu încetul *se va dezvolta și în poporul nostru conștiința de dreptate și libertate civică*, în lipsa căreia, luptă politică cu oareșari sorți de izbândă nici gând nu vom putea da”. Vlad combate neîncrederea în posibilitatea alegerii de candidați naționali: “trebuie să nutrească cineva absolută neîncredere în puterea de viață, în sentimentul național și în cinstea alegătorilor români, dacă susține, că în contra guvernului noi nu putem izbândi cu un singur candidat național.”³²

Decretarea activității față de parlament era, – în opinia celor de la “*Libertatea*” –, singura soluție care ar “inviora încă repede și în mod general poporul român la conștiința drepturilor și chemării sale politice (...) și ar fi capabilă a face să uite parcă tristul trecut recent, cel cu sfâșieri, cu nedemne și adesea nedrepte acuze reciproce...”. Vlad, considera momentele *Replicei* și *Memorandului*, ca manifestări ale dorinței poporului de activitate politică și era convins de însuflețirea care-l poate cuprinde în asemenea momente. Acesta era de părere că alegerea, de bun timp, ca deputat a lui Șerban în comitatul Făgăraș se datora doar faptului că este român și că orice maghiar nu cuteza să-l concureze dacă nu avea sprijinul administrației. Un caz asemănător era cel al lui Szombathy (român maghiarizat), care, în 1901, a câștigat în fața unui maghiar, susținând că este român. Sunt aduse, ca exemplu, alegerile pentru deputați în adunările comitatense, la care populația românească participa, susținându-și candidații conaționali. Prin urmare, alegerea de deputați în parlamentul de la Budapesta, activitatea lor ca reprezentanți ai românilor, ar stimula și mai mult manifestarea conștiinței naționale în rândul poporului.³³

Liderul grupului de la Orăștie respingea, de asemenea, acuza de oportunism adusă de Mocioni: “nici jertfirea punctului prim din program, nici intrarea în activitate, nici proiectele de reorganizare a partidului, nu sunt efluxul [refluxul - n.n.V.O.] unui «oportunism» (...) câtă vreme contrastele dintre noi și contrari sunt astăzi atât de acute, încât oricât de oportuniști am fi, până când stăm pe bază națională, oportunismul nostru este în ochii adversarilor egal cu intransigența. Înțelegând însă sub «oportunism» tendința națională de a face, între împrejurările date, cu forțele disponibile și ținând cont de faptele împlinite, pe care tu nu le poți schimba, de a face (...), tot ce *se poate face pentru promovarea intereselor naționale*, în acest înțeles suntem și trebuie să fim oportuniști.” El susținea mai departe că aderenții noului curent nu doresc să abzică *de facto* de viața și existența partidului, presupunând chiar aceea că, ținând la existența faptică, am renunța *de iure* la dreptul de existență. Existența *de iure*, când cea *de facto* nu există, este o simplă ficțiune, în fapt este egală cu *neexistența*.³⁴

Aurel Vlad era de părere că succesul activismului în plan parlamentar nu va fi unul imediat, ci cu urmări pozitive în timp. După o perioadă de acumulare la nivelul educării politice și în spirit național a alegătorilor, aceștia vor putea susține cu succes candidații proprii în confruntările electorale, cu toată opoziția și presiunea autorităților maghiare: “Rezolvarea intrării noastre în activitate va fi la tot cazul dezvoltarea treptată a conștiinței de drept și a conștiinței naționale în popor, încât după un timp oarecare, pe lângă o disciplină și organizație potrivită, vom dispune în mod absolut de alegătorii noștri întru exercitarea dreptului electoral, și adversarului îi va fi imposibil să împiedece reușita noastră. Nu desconsider – scria Vlad –, puterea și terorismul ce-l poate dezveli puterea executivă, dar față de acest terorism putem pune altul mult mai puternic, dezvoltat prin masele populare, ajuns la conștiința forței sale.” Dominația elementului maghiar se putea menține doar printr-un sistem parlamentar corupt, ce permite excluderea majorității cetățenilor. Pentru acest scop sunt gândite și organizate circumscripțiile electorale, censul ridicat și, ca ultime soluții, abuzurile organizatorilor. În fața acestor bariere, alegătorii nemaghiari, dezgustați, au preferat într-o oarecare măsură să nu mai participe. Lupta parlamentară ar însemna o șansă de

³² *Ibidem*, nr.23 din 18/31 mai.

³³ *Ibidem*, nr.25 din 1/14 iun.

³⁴ *Ibidem*, nr.29 din 29 iun./12 iul.

intrare în parlament, chiar și într-o proporție necorespunzătoare, dar ar permite celor intrați să împiedice “prin obstrucțiune jignirea intereselor naționale vitale, sau de a submina însuși bazele dominațiunii maghiare.”³⁵

Esența politicii naționale culmina - în opinia grupului, exprimată de Aurel Vlad – cu “asigurarea condițiilor de liberă dezvoltare a naționalității”, existența națiunii era în joc și prin urmare trebuiau să lupte. “Între noi și contrari vorba de compromis, fără sacrificarea ideii de stat național maghiar, în sensul contemplat de politicienii maghiari, nu poate fi, pentru că realizarea ideii de stat numai pe mormântul tuturor naționalităților să va putea înfăptui.” Era refuzată ideea unui program național român care să ia în considerare și vederile acelor vremuri (stat național unitar maghiar, limba maghiară – singura limbă oficială etc). “Suntem cetățeni sinceri, cari nu gravităm în afară, dar pretindem, ca drepturile noastre ca români să ni le validăm și de dragul nimănui nu renunțăm la naționalitatea noastră, pe care în caz de lipsă suntem gata a o apăra până la cea din urmă picătură!”³⁶ Pentru a putea lua în calcul un eventual compromis între români și maghiari, Vlad considera necesară asigurarea condițiilor de existență pe seama poporului român; “suntem siliți a recurge, în caz de lipsă întru apărarea existenței noastre naționale, la ultima *ratio*. Înainte de a recurge însă la mijloace desperate, singura politică corectă și admisibilă e aceea, că stând neclintiți pe baza națională, să ne străduim din toate puterile a convinge, eventual a constrânge guvernul și opinia publică, despre necesitatea aplanării pacifice.” Liderul grupului atrage atenția că, totuși, nu împăcarea cu orice preț este obiectivul noului curent, dar nici nu exclude posibilitatea unui compromis în interesul politic al românilor.

Aurel Vlad este de acord cu Mocioni, că diferențele dintre cele două naționalități nu se datorează românilor; dar rezolvarea lor nu atârna numai de guvern. Chiar dacă vreun guvern de la Budapesta ar face concesii naționalităților nemaghiare, acesta nu s-ar putea susține la putere în contra opiniei publice. Tânărul fruntaș era convins că pentru, “ca guvernul să poată păși cu proiecte de împăcare, se recere transformarea radicală a opiniei publice maghiare.”³⁷

Ca o concluzie, Vlad afirma că: “Așa numitul *curent nou* în esență nu e altceva, decât *tendința firească de a ieși dintr-o situație imposibilă și periculoasă, pentru a salva tot ce se mai poate salva*. Pentru atingerea acestui scop nu ne este permis a sta locului, ci dacă altfel nu putem merge înainte, se poate să dăm nițel chiar îndărăt pentru a găsi calea, pe care cu mai multă energie să pornim iarăși înainte. (...) numai și numai de la puterea noastră de viață depinde existența și viitorul nostru!”³⁸ În fața situației existente se impune aflarea de mijloace pentru ieșirea din criză. El propune: “strângerea rândurilor și gruparea tuturor elementelor sănătoase (...) care ne-ar tămădui de toate boalele și mizeriile de care suferă organismul național. (...) trebuie să ne apucăm de lucru, de luptă. Să chibzuim modul și felul cum am putea în butul [început - n.n.V.O.] și cu înconjurarea ordonanțelor de opreliște, să punem de nou în funcțiune partidul național, folosindu-ne de tot prilejul pentru a manifesta existența lui.” Atacă ziarele și doctrinarii pasiviști că cer strângerea rândurilor numai de paradă, căci în fapt aceștia “se înfioară de orice activitate, nu numai de cea parlamentară”. Așteptarea unui *restitutio in integrum* din partea autorităților este zadarnică, căci în condițiile date ar însemna începerea luptei “când vor binevoi contrarii să ne permită lupta”. Atât timp cât pasiviștii țin morțiș la această teză, orice îndreptare, orice pornire spre bine este exclusă, în opinia lui Vlad. “Punându-ne pe această bază greșită, activitatea (...) ar atârna numai și numai de la grația guvernului maghiar, care desigur nu va rezolva această afacere în favorul și spre binele” românilor. Activiștilor din convingere, cărora le aparținea și Vlad, nu le convenea o asemenea soluție și recunoșteau că au acceptat să rămână în rezervă în cadrul comitetului, la ultimele consfătuiri, jertfind astfel crezul propriu pe altarul solidarității. În acele momente, premergătoare alegerilor parlamentare din 1901, Vlad spera că în cele din urmă se va ajunge la o raliere a elementelor de valoare în jurul ideii de activitate, pentru ca într-un viitor apropiat se va putea intra în

³⁵ *Ibidem*, nr.23 din 18/23 mai.

³⁶ *Ibidem*, nr.23 din 18/23 mai.

³⁷ *Ibidem*, nr.25 din 1/14 iun.

³⁸ *Ibidem*.

luptă electorală, ca un partid unitar și solidar. Evoluția evenimentelor îl face să afirme că jertfa lor din acel moment a fost zadarnică, «*solidaritatea*» devenind în cele din urmă o frază deșartă.³⁹

În paralel cu seria de articole “*Curentul nou*”, în “*Libertatea*” mai apar cinci materiale grupate sub titlul generic: “*Tot în chestia curentului nou*”. Autorul consideră, asemeni lui Vlad, că pasivitatea este o armă puternică, “extrem de dureroasă pentru dușman (...) e ultima armă sau poziție constituțională”. Este însă de părere că pentru aplicarea sa cu eficiență se impun niște condiții, pe care din păcate românii nu le pot onora: “întâi să dispui de un popor conștiu și el până, cel puțin la ultimul alegător, despre însemnătatea pasivității”. Pentru a reuși în aplicarea pasivității este nevoie de un control administrativ la nivelul comunelor și în cercurile electorale până la un anumit nivel, pentru a putea boicota prin pasivitate “mașinăria publică”. Sunt abordate mai multe chestiuni legate de ceea ce presupune pasivitatea ca ea să fie eficace și să producă urmări benefice pentru cauză: explică ce e pasivitatea, care sunt cerințele reușitei, măsura în care românii le întrunesc, pagubele ce le poate provoca persistența într-o pasivitate defectuoasă, părțile bune și rele ale acesteia, elementele de luptă; în încheiere face un bilanț al pasivității la români. Persistența în pasivitate poate fi interpretată drept slăbiciune la un moment dat; de asemenea, mai poate determina scăderea autorității liderilor în fața poporului. Autorul consideră că în cazul românilor, pasivitatea nu îndeplinește condițiile menținerii ei, iar vina nu aparține stărilor politice din Ungaria ci și de partea conducerii partidului.⁴⁰

Acuzați în mai multe rânduri, ca și grupul de la Arad, de altfel, că fac o “politică de acomodare”, cei de la “*Libertatea*” susțin că fac o “potrivire cu «spiritul timpului», care stăruie să se caute și să se afle mijloacele de a vedea pus din nou în funcțiune partidul nostru național”.⁴¹

După salutul și îmbărbătarea venită din partea lui V. Goldiș, va fi publicat un articol intitulat “*Lămuriri*” și semnat de A. Vlad. Acesta afirma că “esența programului, adevărată baza națională, nici un român cinstit nu o poate părăsi, fără a deveni trădătorul neamului său.”⁴²

Deci, ceea ce ei scriu și fac nu trebuie considerată o abatere de la program sau un îndemn la dezbinare, căci “partid nou politic nu ne-a trecut prin minte să formăm, dorim însă ca partidul național (...) să caute și să afle modalitatea, prin care adunându-și din nou forțele răslețite, să înceapă o nouă și mai folositoare activitate.”⁴³ La începutul anului 1903, Vlad scria: “Dacă nu voim să rămânem solidari cu aceia cari nu vor să se miște și cărora din convingere ori lene le vine la socoteală *starea pe loc*, nu ne rămâne alta decât a ne desface de acești apostoli ai inerției și punându-ne pe lucru, să încheșăm șirurile luptătorilor dornici de luptă, pentru ca deja în timpul cel mai apropiat să putem lua parte ca *partid național și disciplinat* la luptele electorale.”⁴⁴

Susținând reorganizarea cluburilor politice la nivel local, membrii grupului de la Orăștie puneau un accent deosebit și pe supravegherea modului de întocmire a listelor electorale de către autorități, ca o condiție esențială pentru reușita unei viitoare participări la alegeri cu candidați proprii. Se cerea în permanență să se semnaleze orice neregulă ce privea întocmirea listelor cu cetățenii cu drept de vot. Listele erau, după cum scria Victor Onișor, “conscriptia tuturor soldaților cu cari plecăm la lupta politică”. Trebuiau verificate două liste, cea a alegătorilor pentru parlament, care era în același timp identică cu cea pentru conragrația comitatului, și cea a “viriliștilor” pentru comitate. Primul lucru în reorganizarea partidului, considera acesta, era “îngrijirea de listele electorale. Îngrijirea trebuia să fie permanentă, căci listele se verifică în fiecare an.”. Trebuia avut în vedere să nu fie omise persoane (în special români) cu drept de vot, dar în același timp trebuia urmărită și verificarea persoanelor incluse prin abuzuri. În încheierea articolului său, Onișor îndemna: “Să ne apucăm dar de munca de reorganizare, și prima problemă să ne fie *îngrijirea de listele electorale*.”⁴⁵

³⁹ *Ibidem*, nr.54 din 7/20 dec.

⁴⁰ *Ibidem*, nr.22 din 11/14 mai; nr.24 din 25 mai/7 iun.; nr.25 din 1/14 iun.; nr.26 din 8/21 iun.

⁴¹ *Ibidem*, nr.8 din 2/15 febr.

⁴² *Ibidem*, nr.6 din 5/18 febr.

⁴³ *Ibidem*, nr.6 din 5/18 febr.

⁴⁴ *Ibidem*, II, 1903, nr.6 din 8/21 febr.

⁴⁵ *Libertatea*, III, 1904, nr.12 din 20 mart./2 apr.

Victor Onișor pe lângă colaborarea cu articole la *“Libertatea”*, el își aduce contribuția, mult mai însemnată, prin editarea în comitatul în are domiciliu a unui nou ziar pro-activist: *“Revista Bistriței”*. Inițiativa sa vine după ce timp de un an a activat ca redactor responsabil la *“Revista Ilustrată”*, care își încetează activitatea la finele anului 1902.⁴⁶

“Revista Bistriței” este editată de Onișor, care este în același timp și proprietar. G.M. Ungureanu a fost redactorul-responsabil al foii ce-și avea sediul în Bistrița. Tiparul se făcea în tipografia lui A. Baci din localitate. Printre colaboratori în primii ani îi amintim pe: avocatul Dionisiu Login, Iosif Lucchi, Pamfiliu Grapini.

Victor Onișor face cunoscut rostul unei asemenea publicații în editorialul celui dintâi număr: “ca să putem ține și noi românii rând cu progresul popoarelor ce ne înconjoară, avem trebuință arzătoare de toate acele mijloace și așezăminte, ce le au celelalte neamuri [maghiarii și sașii - n.n.]. Unul dintre cele mai de frunte mijloace, ce găsim la celelalte neamuri, e presa, gazeta, care răspândește lumina în popor. (...) Gazetele, organele de publicitate, concentrează pe fruntașii vieții publice și le dau putința ca să se înțeleagă și să se sfătuiască unii cu alții. Căci simțim cu oții, că nu se mai poate să trăim în nepăsarea și trândăvia, în care am stat până acum față de treburile obștești, fie de interes economic, industrial, cultural, bisericesc, social. Mijlocul de concentrare și de înțelegere, steagul sub care să ne grupăm ne-a lipsit până acum.” Apariția *“Revistei Bistriței”* soluționa această lipsă, sperând ca în jurul ei să se concentreze “toți oamenii de bine din împrejurimea aceasta și mai ales din comitatul Bistrița-Năsăud, pe toți oamenii doritori de muncă serioasă, doritori de progres și de concentrarea vieții românești pe tărâm social, economic și cultural”.⁴⁷

Pe lângă umplerea unui gol ce-l reprezenta absența unui astfel de instrument de luptă politică, și educație, totodată, fondatorii ziarului își propuneau să prezinte problemele obștești de la nivelul comunelor, din cercurile administrative, de la nivelul comitatului, afacerile bisericesti și școlare, preum și chestiunile de natură economică; să prezinte pe înțelesul tuturor drepturile și îndatoririle cetățenești; să prezinte realizările sau defectele comunităților românești din comitat; să publice sfaturi de specialitate țăranilor români despre cultivarea pământului și creșterea animalelor; consiliere pentru înființarea asociațiilor și reuniunilor economice sau culturale ș.a.⁴⁸

Ziarul este pe ansamblul său unul ce militează pentru activism economic și cultural, problemele politice ocupând un spațiu secundar. Spre deosebire de *“Libertatea”*, *“Tribuna Poporului”* sau alte ziare activiste, *“Revista Bistriței”* nu lasă să se întrevadă, decât cu greu că poziția sa ar fi una pe linia grupului de la Orăștie. Doar cu ocazia unui atac al *“Tribunei”* din Sibiu⁴⁹, răspunzând, redacția ziarului bistrițean afirmă explicit poziția sa: “n-am spus că vom fi aderenți ai pasivității, ci dimpotrivă am spus că suntem doritori de muncă și mișcare”.⁵⁰ Totuși, vacantarea mandatelor de deputați ai circumscripțiilor Năsăud (ianuarie 1903) și Bistrița (august 1903) a prilejuit timide analize a situației electorale în cazul românilor. Astfel, în articolul *“Dreptul de alegător”* se încearcă o sensibilizare a opiniei alegătorilor români, pentru o mai bună și mai corectă conștientizare a importanței acestui drept, fără însă a lua în discuție limitata și inechitabila extindere a dreptului de vot. Subliniază, însă, pericolul corupției electorale, ce vizează fie direct alegătorul, fie preotul, în calitatea sa de conducător natural al comunităților românești.⁵¹ Articolul ocazionat de alegerea din circumscripția Bistrița (7 august 1903), dată fiind poziția oficială a conducerii PNR, debutează cu o afirmație ce ridică un semn de întrebare asupra poziției ziarului “nu despre alegere vrem să scriem. Rezultatul nu ne importă.” Ar părea la o primă vedere o dezinteresare față de această chestiune. În fapt, autorul articolului, Victor Onișor, aduce în discuție lista de alegători, adică, potențialul electoral al românilor. De la acest punct trebuia pornită discuția pentru o eventuală participare electorală a reprezentanților PNR. El face o comparație, bazată pe cifre, între numărul alegătorilor maghiari, sași și români, raportându-se la populația

⁴⁶ S. Lușan, I. Rusu-Sărățeanu, *op.cit.*, p.139.

⁴⁷ Revista Bistriței, I, 1903, nr.1 din 4/17 ian.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Tribuna, 1902, nr.47 din 11/24 mart.

⁵⁰ Revista Bistriței, 1903, nr.11 din 28 mart.

⁵¹ Idem, 1903, nr.4 din 25 ian./7 febr.

pe etnie. Procentul alegătorilor în cazul românilor era îngrijorător de mic, comparativ cu a celorlalte naționalități. După ce trece în revistă numărul de alegători români pe comune, Onișor trage concluzia că: “problema în viitor a conducătorilor români din cerc e, ca să se îngrijească de listele electorale, căci e imposibil ca comunele românești să aibă numai atâtia îndreptățiți”, situație identică cu cea din oraș.⁵²

“*Revista Bistriței*” salută decizia lui Aurel Vlad de a candida pentru mandatul de deputat în parlamentul maghiar din circumscripția Dobra, rămas vacant prin decesul titularului: “Felicităm și noi pe d-l Vlad pentru curajoasa pășire, rupând gheața nepăsării în afacerile naționale”.⁵³ După aflarea rezultatului confruntării electorale de la Dobra, redactorii *Revistei* scriau: “Cu alegerea de la Dobra generațiunea tânără a inaugurat activitatea, are la proximele alegeri dietale va fi generală. (...) Marea majoritate a alegătorilor români s-a grupat în jurul d-lui dr. Vlad, deși n-au lipsit încercările de presiune și mituire din partea contrară.”⁵⁴

O poziție mai tranșantă a “*Revistei Bistriței*” în chestiunea activismului se relevă cu ocazia răspunsului pe care îl dă unui articol din “*Răvașul*”, semnat de Cassiu Maniu, care-l critică pe Aurel Vlad și gestul său de a candida la Dobra. Semnatarul răspunsului se declară în dezacord cu contestațiile făcute de C. Maniu, care îl acuza pe Vlad de “imoralitate politică, care l-a adus în conflict cu spiritul politicii” oficiale și cu “conclusele conferențelor naționale”. Articolul este cel dintâi care face direct apologia activismului, chiar dacă o face într-un mod retoric: “Iată ce conclusiuni admirabile! Activitatea parlamentară e predominantă de imoralitate, a cărei temelie e călcarea dreptului și a datorinței.

A rupe cu o tactică politică, care s-a dovedit rea și detestabilă, a te pune în fruntea celor doritori de luptă și de viață națională, a lupta cu încăpățănare contra dușmanului, a secera biruință, a apăra drepturile națiunii tale: înseamnă a face politică imorală, a fi dușman al dreptului.

A nu sta în trândăvia demoralisatoare, a părăsi pe cei ce de dragul comodității nu vreau să facă nimic în interesul națiunii, a nu aproba pe cei ce prin fapte confirmă decretarea de desființare dată de un organ al statului, a nu fi de acord cu cei ce lasă pradă lupilor națiunea în fruntea căroră se cred a fi puși: înseamnă a nu-ți cunoaște datorința.

A sta cu mâinile în sân, a te încrede în puterea de viață a națiunii, a fi aderent neclintit al înțelepteii vorbe “de n-a perit Românul...” a fi credincios sprijinitor al tacticei de pasivitate în specialitate românească: aceasta e drept și datorință.

Da, aceasta e prima datorință a fiecărui membru din comitetul național, de a îmbărbăta poporul, ca să persevereze în acest curent «divin». Să se propage acest simț de datorie, căci atunci vom ajunge la «moralitate politică a tuturor sufletelor naționale».”⁵⁵

Acest articol este o veritabilă sinteză a situației din comitetul național și totodată a diferențelor dintre activism și pasivism.

Victor Onișor se implică în organizarea clubului politic român din comitatul Bistrița-Năsăud (1901), al cărui secretar este ales, în timp ce Gherasim Domide a fost desemnat președinte.⁵⁶ Cei doi au coordonat activitatea clubului și pentru următorul mandat de 3 ani.⁵⁷

Ilustrativ pentru organizarea și activitatea clubului politic român, pentru modul în care fruntașii românilor din comitat se implicau o dovedește prezența în număr mare a membrilor congregaționali la adunările comitatense. Așa de pildă, la ședințele sesiunii de toamnă din anul 1903, au fost prezenți toți reprezentanții aleși sau viriliști ai românilor.⁵⁸

⁵² Idem, 1903, nr.30 din 8 aug.

⁵³ Idem, 1903, nr.20 din 30 mai.

⁵⁴ Revista Bistriței, 1903, nr.22 din 13 iun.

⁵⁵ Idem, 1903, nr.40 din 17 oct.

⁵⁶ Idem, 1903, nr.42 din 31 oct.

⁵⁷ Voinea, 1904, nr.243/16 apr.; nr.29 din 8/21 mai.

⁵⁸ Revista Bistriței, 1903, nr.42 din 31 oct.

Pentru anul 1904 au fost aleși noi membri: trei români (dr.G. Tripon, dr.D. Ciuta, dr.V. Pahone), un sas și un maghiar. Dintre cei 24 de membri ai comisiei permanente 8 erau români, în timp ce din cei 5 membri ai comisiei verificatoare doi erau români. În schimb, în posturile de funcționari, comitele a reușit să-și prezerve pozițiile, marginalizându-I atât pe săși cât și pe români.⁵⁹

Cu ocazia adunării congregației comitatului Bistrița-Năsăud, din martie 1903, dr.Ciuta, în numele clubului politic român, face propunerea ca foaia oficială să fie publicată în toate trei limbile "protocolare": maghiară, germană și română, nu doar în cea dintâi.

Odată cu începutul lunii noiembrie 1903, locul "*Revistei Bistriței*" este luat de ziarul "*Voința*", anunțat ca fiind continuatorul celei dintâi. Victor Onișor anunța că "*Revistei Bistriței*" "trece în proprietatea și direcția dlui Lucian Bolcaș și se va continua sub numele "*Voința*". Schimbarea esențială a noului organ de presă românesc o constituia aria teritorială acoperită, prin depășirea granițelor comitatului Bistrița-Năsăud, extinzându-se și la comitatele: Solnoc-Dobâca, Sălaj, Bihor, Sătmar, Maramureș și Ugocea. Din punct de vedere politic, noul ziar este anunțat că se păstrează pe bazele programului național de la 1881, dar dorește ca "din parte competentă și în continuitate cu acțiunile politice din trecut să se pună din nou bazele unei organizații și să se hotărască țința și programul ce va fi a se urma în viitor."⁶⁰ Acțiunea lui Bolcaș este întregită de încercarea de a coagula un grup, asemeni celui din Orăștie, chemând alături de el printr-o scrisoare deschisă pe foștii săi colegi de studii din Oradea Mare implicați în incidentul din 1899: Eugen Șimonca, Ioan Ciordaș, Coriolan Steer, George Novacoviți, Alexandru Pop, Demetriu Lascu, Dușan Spăriosu, Alexandru Aciu ș.a. "Nu vom scoate lumea din fătâni - scria Bolcaș - nici nu vom aduce mântuirea neamului nostru din nevoi, ci dându-ne samă de modesta și prea neînsemnata perte, care va cădea asupra noastră din ducerea spre mai bine a cauzelor noastre naționale, ne vom mulțami cu aceea ce ni se cuvine și ne este cu putință ca să facem și ne vom bucura, dacă din aceea vom izbuti să și facem ceva". El reia în sinteză programul "*Voinței*".⁶¹

În urma evenimentelor de la Aleșd, în opinia mai multor lideri ai mișcării naționale, se impunea o modificare a programului național de la 1881, dar și a apropierei lor de mase. "*Voința*" scria în acest sens: "În vederea unui program al viitorului ne însemnăm prin urmare trei lucruri din învățăturile ce ni le dau zilele noastre: 1. Programul național să îmbrățișeze manifestările vieții naționale în totalitatea lor; 2. Programul național să cuprindă dorurile noastre ale tuturor, mici și mari învățați și mai puțin învățați; 3. Izvorât din dorurile noastre ale tuturor, să punem programul nostru național în inimile tuturor, pentru ca, înteițit prin focurile și oțelitate prin puterile tuturor, să-i putem da fără încetare viață și tărie nouă."⁶²

Sub titlul "*Sîngele vărsat la Aleșd cere organizare națională*" ziarul "*Voința*" afirmă ca necesară regenerarea vieții publice românești și a "organizării naționale". Căile de luptă folosite de fruntașii naționali până la începutul secolului al XX-lea erau socotite forme sub care nu se asigura fondul rezolvării neajunsurilor zilnice ale vieții naționale și "toate lipsele și dorurile popoului", ci vizau postulate privitoare la o idee de stat, care deși necesară și utilă, era greu de realizat în timp. Autorul articolului este contrariat de faptul că de prea multă vreme fruntași politici români sunt frământați de problema regenerării organizației politice, împiedicându-se însă de ordinul ministerial care interzicea PNR. Pericolul mare din lipsa de activitate a partidului în mijlocul popoului vine însă dinspre incisivitatea propagandei socialiste în satele românești. Un exemplu oferindu-l în acest sens inidentele de la Aleșd. Succesul propagandei soiaștilor la sate este asigurat de lipsa de orientare și de conducători a sătenilor.⁶³

Ziarul "*Voința*" își întrerupe apariția la începutul verii anului 1904, pentru ca în ianuarie 1906 să apară din nou "*Revista Bistriței*", sub conducerea unui comitet format din dr. Dionisiu Login, C. Negruțiu, dr. Victor Onișor,

⁵⁹ Idem, 1903, nr.42 din 31 oct.

⁶⁰ *Voința*, I, 1903, nr.2 din 1/14 nov.

⁶¹ *Voința*, 1903, nr.18 din 20 febr./6 mart.

⁶² *Voința*, 1904, nr.21 din 13/26 mart.

⁶³ *Voința*, 1904, nr.27 din 24/apr.7 mai.

Teodor A. Bogdan, Metei Șirilean, Emil A. Chiffa, George Matheiu (redactor responsabil). Momentul însă este unul deja marcat de rezolvarea crizei politice din sânul mișcării naționale.

Desfășurată în ianurie 1905, Conferința națională a tranșat disputa dintre activiști și pasiviști în favoarea celor dintâi, producându-se o reorientare tactică a PNR, și alege un nou comitet de conducere în care intră și Victor Onișor, alături de foștii săi colegi de studii Aurel Vlad, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod, N. Comșa, V. Bontescu.

Aceștia și-au adus contribuția lor, într-o măsură mai mare sau mai mică, la trezirea conștiinței politice a românilor ardeleni, contribuind la pregătirea și realizarea României Mari, intrând în istoriografie, pe bună dreptate, ca “generația Unirii”.